Studie
CZ + ∑EN

Acta Musei Nationalis Pragae Historia 80/2026/3
DOI: 10.37520/amnph.2026.017

Milan Vojáček

Vnučka otce národa. Marie Červinková-Riegrová a František Palacký

Milan Vojáček
Národní archiv
Milan.Vojacek@na.gov.cz

The Granddaughter of the 'Father of the Nation'. Marie Červinková-Riegrová and František Palacký

This study examines the relationship between Marie Červinková-Riegrová and her grandfather, František Palacký. It presents a brief biography of Marie, with a focus on their mutual relationship. The main sources are the recollections of family members, but above all Marie's notes from the years 1866–1891. These records represent not only personal testimony but also unique source material shedding light on how the figure of the 'Father of the Nation' was perceived within the family circle and how his legacy shaped Marie. Particular attention is paid to how the author, through the collection of archival materials, the study of contemporary literature and her plans to write a biography of Palacký, enters history herself as a systematic documentarian of Palacký's life.

Keywords: František Palacký, Marie Červinková-Riegrová, memoirs, everyday life

„A obraz Tvůj, drahý dědečku, provázej mne životem jak anděl strážný!" Zápisky Marie Červinkové-Riegrové, 9. srpna 1876

„Má sestra Marie Červinková-Riegrová od nejútlejšího mládí spisovala, v pěti letech složila veršované přání dědečkovi Palackému a ve 13 letech provozovali jsme její dramata ve skleníku malečském… K životopisu děda jejího Františka Palackého již nedošlo, ale v jejích zápiskách jest velký materiál historický." Libuše Bráfová-Riegrová, Maleč za Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra, Chrudim 1929.

Když 26. května 1876 zemřel otec národa František Palacký, pro Marii Červinkovou-Riegrovou (1854–1895) navždy odešel zbožňovaný a obdivovaný dědeček. Byl to pro 22letou Marii jeden z významných životních mezníků. Již se nemohla k dědečkovi vztahovat jako k živé osobě, ale o to více se do budoucna snažila Palackého uchopit jako svůj životní vzor a především také zachovat jeho památku pro dobu příští.

Chceme-li se věnovat vztahu dědečka a vnučky, musíme alespoň nastínit situaci, do které se Marie v roce 1854 narodila. Její rodina byla v mnohém významná pro soudobé české kulturní a politické prostředí. Jak její dědeček František Palacký, tak otec František Ladislav Rieger, byli významnými představiteli revolučních let 1848–1849, Palacký byl vedle toho mezinárodně uznávaným vědcem, především historikem. Rodinné zázemí v době jejího dětství a dospívání podstatně určovalo její vztah s Františkem Palackým. Ač se narodila do doby tzv. Bachova absoluti-

smu, jako dítě a dospívající zažívala obnovení společenského a politického života v 60. letech a jako dospělá zažila dobu, kdy její otec stál dlouhodobě v čele české politiky (až do roku 1891).[1]

Rodina Palackých a Riegrů

Jak došlo ke spojení rodin Palackých a Riegrů? Rieger se v revolučních letech 1848–1849 nejen politicky, ale také osobně sblížil s Františkem Palackým, a když se v roce 1851, po návratu ze zahraničních cest, začal zabývat myšlenkou na uzavření sňatku, začal se dvořit Marii Palacké.[2] Tu pak 10. prosince 1851, v den svých 33. narozenin, poprvé požádal o stisknutí ruky.[3] Ačkoli Rieger informoval v únoru 1852 svoji matku Terezii, mlynářku v Semilech, že *„záležitost s P. stojí ještě nejistě, ale spíše dobře než špatně“*, uběhla ještě dlouhá doba, než k sňatku došlo. Hlavním odpůrcem sňatku byl zřejmě Mariin dědeček advokát Jan Měchura, který v Riegrovi viděl liberálního mladíka bez dostatečného zázemí. Není náhodou, že ke svatbě došlo až po Měchurově smrti.

Rieger sňatkem uzavřeným 15. srpna 1853 získal mnohé. Vedle příslibu rodinného života a zvýšení společenské prestiže také určité ekonomické výhody.[4] Manželé Riegrovi bydleli po sňatku v pražském domě v Pasířské ulici společně s Palackými. Ačkoli měli vlastní domácnost, žili z příspěvků posílaných matkou Riegrovou ze Semil a především z podpory Riegrovy tchyně Terezy Palacké. Rieger, mj. s ohledem na vystupování a angažovanost v revolučních letech 1848–1849, neuspěl se svou habilitací na právnické fakultě v Praze. Jelikož neuvažoval o advokátní praxi, ale svoji pozornost věnoval společenské činnosti a společenským kontaktům, byly jeho výdaje na reprezentaci značné. Naopak jediným Riegrovým příjmem byla redakce *Naučného slovníku*. Aby se ekonomicky osamostatnili a investovali Mariino věno, rozhodli se manželé Riegrovi v roce 1854 koupit vlastní statek v Suchdole (mezi Sedlčany a Neveklovem), který jim ovšem nevydělával tolik, kolik předpokládali, nicméně tam zřejmě trávili příjemné venkovské pobyty. Nakonec se Rieger s ohledem na nepříliš utěšený stav rodinných financí rozhodl statek v roce 1857 prodat za 65 000 zl. baronu Konstantinovi von Klugen.[5]

Podstatnou událostí pro rodinné vztahy a finance bylo úmrtí Terezie Palacké 18. srpna 1860. Po její smrti zdědil rodinný statek v Lobkovicích její syn Jan Palacký, který musel vyplatit své sestře Marii Riegrové zbytek věna ve výši 30 000 zl. Marie získala také 5/8 domu v Praze, v němž s Riegrovými nadále bydlel její otec František Palacký. Ten se musel spokojit s roční rentou 1 200 zl. a mobiliářem domácnosti.[6]

Další zásadní zlom do rodinné finanční situace přinesl prodej nemovitostí v Semilech. Riegrovi vlastnili v Semilech mlýn, který spravovala jeho matka Terezie a zisk mlýna se pohyboval kolem 1 500 zl. ročně.[7] Od druhé poloviny 50. let začaly zisky mlýna stagnovat a vzhledem k problematické finanční situaci rodiny začal Rieger uvažovat o prodeji. Roli katalyzátoru přitom od roku 1860 hrál zdravotní stav jeho matky, která onemocněla dnou a ulehla na lůžko. Nebyla proto nadále schopna

1 Viz Jiří ŠTAIF, František Palacký: Život, dílo, mýtus, Praha 2009. K Palackému též Jiří KOŘALKA, František Palacký, Praha 1998. K Riegrovi pak Robert SAK, Rieger: Příběh Čecha devatenáctého věku, Semily 1993. (reprint: Robert SAK, Rieger. Konzervativec nebo liberál?, 2. vyd. Praha, Academia 2003.)
2 Karel STLOUKAL (ed.), Milostné dopisy F. L. Riegra a Marie Palacké, Praha 1932.
3 Dopis Marie Riegrové F. L. Riegrovi z 10. prosince 1854, dle Příspěvky k listáři Dra. Františka Ladislava Riegra, sebral Jan HEIDLER, 1. sv., Praha 1924, s. 95.
4 Komplexně viz Milan VOJÁČEK, František Ladislav Rieger a velkostatek Maleč. Ekonomické zázemí politické činnosti vůdce národa, Praha 2013.
5 Platební rozkaz k dani z prodeje vyhotovený c. k. berním úřadem v Sedlčanech 8. února 1858, Archiv Národního muzea (ANM), fond F. L. Rieger, k. 169.
6 Viz pozůstalost po Terezii Palacké, ANM, fond František Palacký, k. 24, inv. č. 894.
7 Viz např. výměr daně z příjmu 1 600 zl. za rok 1861 pro Terezii Riegrovou, ANM, fond F. L. Rieger, k. 168.

spravovat hospodářství a Riegrovi se o ni museli postarat. Rieger proto mlýn prodal roku 1862 semilskému podnikateli Františku Schmittovi za 90 000 zl.[8]

Riegrovi tak získali dostatek finančních prostředků a F. L. Rieger se rozhodl pro koupi relativně velkého deskového statku Maleč. Stalo se tak k datu 23. října 1862, koupili jej za 340 000 zl., přičemž stávajícímu majiteli F. X. Auerspergovi zaplatili cca 170 000 zl. a zbytek připadl na převzaté dluhy, jež na Malči vázly. Rieger koupí velkostatku stabilizoval rodinné finance, neboť výnos statku umožňoval pokrýt úroky z hypoték na statku a na pražském domě váznoucí a zároveň přiměřený příjem pro rodinný rozpočet. Zároveň se Maleč stala oblíbeným letní bytem Riegrovy rodiny včetně Františka Palackého.

Malečské zázemí

Od roku 1863 trávila Riegrova rodina společně s Františkem Palackým pravidelně léto na Malči. Z Prahy se přesunuli obvykle v květnu a zpět se vraceli koncem září či na počátku října. Rieger s Palackým samozřejmě odjížděli častěji, aby se mohli věnovat svým společenským a politický povinnostem, ale na Maleč za nimi naopak přijížděla celá řada hostů, a to i z ciziny.

O tom, jak plynul čas na Malči, máme svědectví v denících Marie Červinkové-Riegrové a také ve vzpomínkách rodinných příslušníků či přátel. Dovolíme si ocitovat ty, které přinášejí plastický obraz Palackého života na Malči. Ze vzpomínek Riegrovy neteře Bohumily Hančové se dozvídáme: *„Později, když strýček Rieger koupil statek Malečský, býval Palacký v letních měsících v Malči...* Ráno při snídani přicházela v Malči pošta a s ní noviny, a tu *Palacký často hovořil se strýčkem Riegerem o politice... Pak odcházel do svého pokoje, kde pilně pracoval; leč někdy, kdy očím odpočinku popřáti musel a počasí to dovolovalo, vyšel si do zahrady. Obyčejně nosil frak, ale k tomu klobouk kulatý, nikdy cylindr, a oblékal se přesně podle teploměru. Při chůzi rád měl ruce vzadu zkřížené a v nich hůlku, dosti pěknou, s černým držátkem. Tak procházel se Palacký obyčejně ve společnosti své dcery v Malečském parku...“* A dále: *„Za pobytu svého v Malči rád měl hosty kolem sebe, ačkoliv celý den v pilné práci jsa zabrán, jen u stolu je vídal, a tu měl pro každého přívětivé slovo.“*[9]

Podobně situaci viděl Václav Červinka: *„Přicházela vnučka Marie předčítati noviny, Rieger hovořival o denních událostech, začasté provozována hudba; vnuk Bohuš a vnučka Libuše také věděli něco nového, a byli-li hosté, bývalo v červeném saloně někdy až příliš živo.“*[10] Dle Červinkových vzpomínek Palacký moc pěšky nechodil, pouze po pěšinkách v parku, často posedával a nejradši měl sedátko u lípy před zámkem a rád vyhlížel do polí. To později potvrdila také Libuše Bráfová: *„Palacký obýval v letních měsících jen jediný pokoj, jenž mu sloužil za ložnici i za pracovnu.“*[11] *„Červený salon byl shromaždištěm rodiny, zvláště večer, kdy se tu hudba provozovala, v zelených fotelech sedávali Palacký a Rieger, děti na postranních sedadlech.“*[12] *„Před zámkem na cestě nyní již zrušené mezi trávníkem nynějším stála stará lípa, obehnána kulatým březovým sedátkem. Tam Palacký s oblibou sedával sám i někdy s dcerou svou Marií, hlavně když přišel ze svých krátkých procházek pěších z nejbližšího okolí, vždy svou holí opatřen. Strom ten v době po smrti Riegrově chřadl, až zahynul a musel být odstraněn.“*[13] *„Palacký nemíval častějších styků s občany malečskými, arci hosty vítával rád. Ti docházeli nebo přijížděli většinou odpoledne a tu se sedávalo pod lipami u rybníka nebo pod kaštany blízko zámku nebo na verandě Mariině pívala se káva. Palacký sám ji nepil, přicházel dolů jen kvůli společnosti.“*[14]

8 Viz kupní smlouva ANM, fond F. L. Rieger, k. 168.
9 Bohuslava HANČOVÁ, Palacký v domácnosti, in: Památník Františka Palackého, Praha 1898, s. 130–133.
10 Václav ČERVINKA, Vzpomínka na Palackého, ibidem s. 143.
11 Libuše BRÁFOVÁ-RIEGROVÁ, Maleč za Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra, Chrudim 1929, s. 4.
12 Ibidem s. 7.
13 Ibidem.
14 Ibidem s. 8.

Vnučka

V této části se pokusíme o stručný portrét Marie Červinkové-Riegrové s důrazem na její soukromý život a také na její vztah s Františkem Palackým.[15]

Dětství

Marie přišla na svět 9. srpna 1854 v pražském domě v Pasířské, dnešní Palackého ulici na Novém Městě, jako první dítě manželů Riegrových. Pokřtěná byla páterem Františkem Schneidrem, rodinným přítelem a významným Bolzanovým žákem. O Márinčině dětství se můžeme řadu věcí spíše dohadovat. Většinu času prožila s rodiči v pražském bytě, pobývala na Suchdolském zámečku[16] a v Lobkovicích u Palackých. V říjnu roku 1857 se narodil její bratr Bohuš a v červnu roku 1860 sestra Libuše.

Více zpráv máme jen o jejím pobytu v Nizze na přelomu let 1859/1860 a to opět díky dopisům Františka Palackého psaným dceři a zeti. Do Nice (Nizza) jezdila rodina Palackých trávit zimní měsíce, což velmi pomáhalo Mariině babičce Terezii Palacké, jejíž zdravotní stav si vyžadoval letní návštěvy v lázních a na zimu (v padesátých letech pravidelně) odjížděla paní Terezie Palacká do Nice. Pobyt v roce 1859 byl jejím posledním. Sem za ní 24. listopadu přijela dcera Marie s tehdy pětiletou vnučkou Márinkou. Palacký o tom psal Riegovi takto: *„Oznamuji Vám s velkým potěšením, že milá naše Marie dnes v 10 hodin dopoledne překvapila nás mile v Nizze, unavená sice dlouhou cestou… avšak zdravá, i s dcerou a služkou.“*[17] Bohužel se v Nice zhoršilo počasí a také babiččin zdravotní stav. Marie přijela do Nice čerstvě těhotná, a tak si pro ni později musel Rieger přijet a 26. března spolu odjeli zpět do Prahy. Márinka s Pepičkou zůstaly s Palackými. Márinčina zatím nejdelší cesta začala dle původního plánu 29. dubna 1860, ale babiččin zdravotní stav se výrazně zhoršil, a tak museli udělat v Marseille mezi 2. květnem a 2. červnem měsíční přestávku. Další zastávku pak v Ženevě od 4. června do 3. července, pak Márinka pokračovala s dědečkem přes Basilej, Karlsruhe, Frankfurt, Lipsko a Drážďany do Prahy. Mariina Babička se domů už nevrátila, zemřela při cestě (snad až v Děčíně) 18. srpna 1860.

Pro Marii musel být tento pobyt i zpáteční cesta velkým zážitkem a také podstatným pro vztah k dědečkovi. O tom, jak cestu prožívala, máme kusé zprávy z Palackého listů. Palacký píše, vedle líčení starostí o manželku, svým dětem během května z Marseille: *„Márinka naše již kamarádí s dcerkami hospodského p. Parrocela, s nimiž spolu snad i do školy choditi bude. Lidé ji mají rádi, ana hodně švitoří po francouzsku.“*[18] *„Marinka naše malá chová se dobře, ačkoli nelze vždy vyhnouti, aby se nenudila!“*[19] A ze Ženevy Palacký informoval Márinčiny rodiče, že *„Marinka naše chová se k naší spokojenosti, ačkoli touží po společnosti, často nadarmo; nechtěla však ani slyšeti o tom, aby opustila babičku a jela domův napřed.“*[20] Nakonec Márinka odjela v červnu s dědečkem do Prahy. Palacký potřeboval vyřídit své záležitosti, a také zřejmě chtěl vidět svoji čerstvě narozenou vnučku Libuši a dceru Marii. V Ženevě byl mezitím u matky Jan Palacký. Márinka v Ženevě viděla nemocnou babičku naposledy, Terezie Palacká zemřela 18. srpna při cestě domů.

15 První a dosud nejrozsáhlejší životopis Marie Červinkové-Riegrové viz Božena AUGUSTINOVÁ, Marie Červinková-Riegrová, životopisný nástin, Praha 1897. Velmi zdařilý je její stručný životopis z pera Karla Stloukala, viz Karel STLOUKAL, Tři ženy z rodiny Palackého-Riegrovy, naposledy in: Velké ženy české, Praha 1997.

16 První Palackého zmínka o vnučce je v dopise z 20. srpna 1855 zaslaném z Prahy do Suchdola dceři Marii: *„Budoucí týden hodlám ovšem stráviti mezi Vámi a kochati se v patření na obnovené bodhá zdraví Tvé i na prospěchy v těle i v duši milého Tvého dítěte mé vnučky, kteréž již na třetí měsíc sem neviděl… Líbám Tebe i Tvou Marinku mnohokrát srdečně, s bohem!“* Karel STLOUKAL (ed.), Rodinné listy Františka Palackého dceři Marii a zeti F. L. Riegrovi, Praha 1930, s. 98–99.

17 Ibidem s. 127.

18 Ibidem s. 144–145.

19 Ibidem s. 150.

20 Dopis ze 6. června 1860, ibidem s. 167.

Pro Mariin další vývoj byl zcela jistě zásadní fakt, že její výchova a vzdělání se odehrávalo v rámci domácího vyučování. Většinu času trávila se svojí často vážně churavějící matkou, která jí zpočátku byla jedinou učitelkou. Později, když se musela věnovat Mariiným mladším sourozencům, přenechala výuku domácím učitelům, přičemž si nadále vyhradila vyučování francouzštiny. Prvním učitelem Mariiným byl gymnaziální profesor Krupka, který s Marií doprobral látku obecné školy, následoval pan učitel Ronek, univerzitní profesor Josef Kalousek, náboženství vyučoval Marii rodinný přítel páter Václav Nykles. Mimo domov se Marie dostala při výuce hudby u Petra Maydla, v jehož ústavu se učila hře na klavír, a při výuce kresby a malby v ateliéru Amálie Mánesové. Marie svoje formální vzdělání završila absolvováním poslední (třetí) třídy v nové budově vyšší dívčí školy v Praze ve školním roce 1867/68.

Už v této době se Marie začala zajímat o práci svého otce a dědečka, tj. o politické dění. Pomáhala matce zajišťovat pohoštění a obsluhu při setkáních důvěrníků v Riegrově bytě, naslouchala tajně, o čem se rokuje a do svého dětského deníčku zaznamenávala jména hostů a témata debat.[21] Tento zvyk, poslouchat za dveřmi a zapisovat si poznámky, ji pak už neopustil. V téže době se projevila její další velká záliba, což bylo navštěvování sněmoven a poslech poslaneckých projevů z galerie.[22] Později, už jako dospělá ve funkci Riegrovy asistentky k tomu Marie přidala hovory s poslanci a s žurnalisty v kuloárech.

Dospívání a sňatek

Dalším rozhodujícím momentem pro vývoj mladého děvčete bylo rozhodnutí rodičů poslat ji na studia do zahraničního penzionátu. Volba padla na frankfurtský ústav slečny Krebsové, kam se Marie vydala z Prahy společně s otcem, který jel do Paříže, 3. března 1869. V penzionátu strávila čtrnáctiletá Marie čtyři měsíce mezi dívkami z různých zemí. Marie se zdokonalovala v němčině, učila se anglicky a vzdělávala se v oborech vhodných pro mladé dívky z tzv. lepších rodin, seznamovala se s okolím, poznávala místní zvyky a především získávala zkušenosti při soužití s vrstevnicemi v odloučení od domova. Z Frankfurtu ji zpět do Prahy a dále do Malče doprovázel její otec. Z tohoto pobytu napsala Marie dědečkovi 4 dopisy, jež jsou dochovány v Archivu Národního muzea ve fondu František Palacký ve složce 22 Mariiných dopisů a přání z let 1861–1875.[23] V listě z 21. dubna 1869 Marie sdělovala Palackému, že jí chybí čeština, ale uznávala, že se musí potrénovat v němčině a naučit se anglicky. A dědečkovi otevřeně napsala, že *„Ústav je velmi dobře zařízen, tatínek byl s tím zcela spokojen, já bych také byla spokojena, ale stýská se mi.“* Palacký vnučce reagoval a ta mu 6. května 1869 děkovala za milý list: *„Děkuji mnohokráte za laskavé napomenutí stran mého písma, je mi ho zajisté velice zapotřebí. Navykla jsem si již strašně* škrtati… ještě *horší nežli s latinkou je to myslím s německým písmem.“*

21 Např. zápis z 3. ledna 1867: *„…k večeru psala slohové úlohy, pak se mi ale udělalo zle, zas mi to ale přestalo, takže jsem mohla vydávat pivo a večer pánům důvěrníkům sněmu, kteří se zde sešli, aby se, co činit mají, uradili, je nalejvat a trochu posluhovat, přičemž jsem také poslouchala, aspoň za dveřmi. … Měli koroptve, sýr, chléb a pivo. Tatínek četl dříve německé noviny, pak všelicos mluvili a radili se, konečně četl tatínek výminky, pod kterými bychom tam šli, že to musí být z celé říše, sněmy musejí se samy volit, a že to má být jen sbor mimořádný a poradní, v případě, že by měl se nějak zákonodárným neb ústavodárným zdát, vrátí se deputace česká.“*

22 Viz např. zápis z 27. února 1867: *„Když jsem dostala od tatínka lístky, … šla do sněmu. Bylo mi divně, když jsem tam nejprve vstoupila. Dostali jsme se ještě do 1. lavice. Chvíli jsme čekaly. Nejdříve zahájil sezení Nostic, pak nějaký pán na kraji četl něco, pak zase ten druhý četl interpelaci p. Rothkirchovi o peníze na poškození a Nostic četl, co se rozdá dohromady, 82 tisíc a něco obilí. Pak byl hluk. Přestávka a volba ředitele hypoteční banky, zvolen byl Klaudy 128 proti 80. Pak byla pauza, Rothkirch četl adresu s hroznými tituly na konec, rozpuštění sněmu v tom okamžení.“*

23 Bohužel opačně se listy nedochovaly. Nejstarší dopis je veršované přání k Palackého narozeninám. Palacký je v něm popsán jako zahradník opatrující stromky (všechna vnoučata) a Marie slibuje: *„až velký budeme, ovoce a štěstí Ti vrátíme.“* Dále se z Mariina dětského období dochovala báseň Hvězdná noc, vánoční to dárek pro dědečka z 22. prosince 1865 a blahopřání k svátku ze 4. října 1867 – báseň Vzkříšení. ANM, František Palacký, k. 2., inv.č. 46.

Pro sedmnáctiletou dívku z přední české rodiny začalo dle tehdejších konvencí období hledání místa ve společnosti. Marie se účastnila společenských akcí, plesů, salonů, setkávala se s potenciálními nápadníky a vše směřovalo k naplnění běžného rodinného modelu. Postupně se dostávala do společenského tlaku a škádlení s eventuální svatbou nesla zřejmě velmi nelibě.[24] Marie, které tyto společenské rituály příliš nekonvenovaly, se v této době věnovala prohlubování svých uměleckých zálib, ať šlo o zpěv či malbu, ale i básnické a prozaické pokusy. Právě Mariino vědomé vzdalování se povrchní společenské konverzaci na straně jedné a umělecké zájmy na straně druhé přispěly k překvapivému vyústění tohoto období ve sňatek s Václavem Červinkou, se kterým se Marie od roku 1872 postupně sbližovala.[25] Mladý správce malečského velkostatku, jenž jevil silné literární a umělecké sklony, si velmi rychle získal Mariino srdce. Mladí lidé v sobě našli zalíbení a společně se oddávali umělecké tvorbě. Tento vztah byl s požehnáním Mariiných rodičů i děda Františka Palackého završen 28. září 1874 sňatkem. Marii bylo v té době 20 a Václavovi 29 let. Pro Riegrovu rodinu byl Václav jako syn vlastence přijatelnou volbou, Riegrovi si zároveň pojistili schopného správce rodinného velkostatku. Jistě se domnívali, že tento sňatek, vycházející z přání jejich dcery, bude šťastný. Situace se ovšem vyvinula jinak a manželství po krátké době ztroskotalo.

Manželství

Pro Marii a také pro Václava Červinku bylo důležité Palackého požehnání k sňatku. Dojemně tuto situaci vylíčil ve vzpomínkách Václav Červinka: *„Neviděl jsem jasnějšího, vnitřní oduševnělou dobrotu zářícího oka, jako toho dne, kdy s tlukoucím srdcem vstupoval jsem se svou nevěstou, jeho vnučkou, do Malečské pracovny Palackého, abychom mu sdělili, že naše srdce se nalezla. Zastali jsme jej u psacího stolu při práci. Jak spatřil mladý, rozpačitý, nesmělý párek nerozhodně blížiti se od dveří, pochopil asi, oč se jedná. Povstal z rozsáhlé lenošky, pokročil nám vstříc. Vnučka jeho svým líbezným způsobem ihned řekla, co bylo třeba říci. Tu postřehl jsem na líci jeho tak milý, vřelý, mladistvý výraz, oko jeho utkvělo tak krásným, ušlechtilým leskem na obličeji mladé dívky, že obraz ten zůstal mi navždy v paměti.... „Miluješ ho?“ tázal se své vnučky. „Ano“, odpověděla. Na to vložil beze slova její ruku do mé.“*[26] Václav dále vzpomínal, že při svatbě učinil Palacký ve společnosti mládeže (družbů a družiček) škádlivý přípitek na nevěstu: *„Aby ochočila si, jak náleží, tu svou červinku a tu klícku aby, jak náleží, příjemnou učinila.“*[27]

A zamilovaná Marie se skutečně snažila zařizovat svoji domácnost na Malči co nejlépe. Václav se prioritně věnoval správě statku, která nebyla jednoduchá, Marie s ním jeho pracovní úspěchy i neúspěchy prožívala, musela se zapojit do venkovského způsobu života, dohlížet na některé práce, jako byla např. zabijačka či pečení chleba pro sezonní dělníky. Sama sebe určitým způsobem přesvědčovala, že to je právě to pravé. Mladí manželé spolu v roce 1876 podnikli cestu do Paříže, o které bohužel nemáme podrobnější údaje. Jak uvádí Božena Augustová

24 Do deníku si 29. listopadu 1873 např. poznamenala: *„Ale jinak jsem zažila mnoho nepříjemného. Dotírají na mě neustále lidé, tážící se po mé svatbě. Jste nevěstou, vezmete si toho a toho a ten by se Vám líbil? Ale jest to někdy nedelikátní. ... Musela jsem dnes večer plakat. Zlobila jsem se na lidi, že mluví s takovou nevážností o tom, co pro mne tak úcty hodné se býti zdá. Jací jsou ti lidé! Podle čeho posuzují člověka. Není-li pravda, že jen podle jeho sociálního postavení. Ale takové narážení má ne mne opačný vliv.“*

25 Václav Červinka (1844–1929) se narodil v rodině Václava Červinky (1807–1870), právníka, velkostatkáře a českého vlastence, a Alžběty (roz. Vojáčkové, 1819–1901). Získal vzdělání a praxi jako správce hospodářských statků a roku 1872 přijal místo ředitele na Riegrově velkostatku Maleč a Modletín a v následujících více než 30 letech obětoval správě velkostatku většinu svých fyzických i duševních sil. Červinkovy vzpomínky popisující podrobně jeho nástup na Maleč a léta tam strávená viz Václav ČERVINKA, Vzpomínky na dr. F. L. Riegra, Osvěta 35, 1905. Marii ovšem není věnován téměř žádný prostor. Viz též Milan VOJÁČEK (ed.), Na velkostatku F. L. Riegra, vůdce národa. Edice Pamětní knihy Malče, Praha 2014.

26 Václav ČERVINKA, Vzpomínka na Palackého, in: Památník Františka Palackého, Praha 1898, s. 149–150.

27 Ibidem s. 150.

„první chmuru na jasný obzor jejího života manželského“ přinesla zpráva o nemoci Palackého a následně jeho úmrtí, které Marie velmi intenzivně prožívala.

Vše nasvědčuje tomu, že Václav a Marie se poměrně rychle odcizili a manželství de facto přestalo fungovat. Nedošlo samozřejmě k jeho rozvázání, to společenské ohledy nedovolovaly, ale manželé se vzájemně vzdálili, žili spíše jako přátelé a každý se snažil naplňovat vlastní ambice. Co bylo důvodem selhání manželství, nelze zcela určitě říci, ale nejspíše se jednalo o souhrn řady faktorů. Po velmi intenzivním nadšeném období se dostavilo určité rozčarování. Václav Červinka se více méně uzavíral na Malči, ale nedařilo se mu vymanit statek z ekonomických problémů. Jeho největší zábavou nadále byly hony a společnost důvěrných přátel. Manželství zůstávalo bezdětné,[28] Marie se nemohla obětovat dětem a svému muži a zřejmě se začala na Malči nudit. Stereotypní život paní ředitelové na de facto zapadlém statku (v zimě doslova) nesplňoval její představy o životě pro obecné dobro. Pokud na Malči pobývala v letní sezóně širší rodina, nebyl to takový problém, ale v zimním období se Marie postupně začala vracet do Prahy či zajížděla s otcem do Vídně. Opět začala doprovázet matku při navštěvování chudých, věnovala se dobročinným akcím a zachycování činnosti členů rodiny pro budoucí paměť.

Veřejná činnost?

Následující léta strávila Marie definováním svého životního úkolu a hledáním nejvhodnější oblasti, ve které by se mohla smysluplně angažovat. V srpnu 1878, v den svých 24. narozenin si v této souvislosti poznamenala: *„Podle soudu světa jsem plnoletá. Uvažuji o tom, že mi tedy nastává doba, kdy dospívám k tomu, abych také byla činnou, že léto mého života nastupuje. Díky Bohu za jaro, které mi dal. Bylo krásné, ale přece ho nesmím litovati. Vždyť ono není mým účelem – mým účelem jest pracovati. Kdy a jak pracovati? Musím přesně a jasně uvážiti své okolnosti a prostředky, určitě si vytknouti jednání a skutky dopodrobna, abych opět neutonula v povrchnosti, co mám činiti v domácím kruhu, v domácnosti své, jak mám spravovati své jmění, které ovšem není veliké, co mám učiniti pro vesnici a nejbližší okolí své, jak mohu působiti v Praze a v životě společenském, ve styku s jinými a jak a co mohu pracovati ve spisování.“*[29] Právě literární ambice v tomto období suplovaly Marii marně očekávanou starost o rodinu. Některé její básně a drobnější povídky později vyšly v časopisech (*Osvěta*, *Květy*, *Lumír*), nesporně více však uspěla jako libretistka. Její libreto *Zmařená svatba* (1879) zhudebnil skladatel Karel Šebor. Marii ovšem proslavilo až libreto *Dimitrij* (1882), které použil Antonín Dvořák, a po úspěchu *Dimitrije* napsala pro Dvořáka ještě libreto k opeře *Jakobín* (1889). Volba témat libret těchto dodnes hraných Dvořákových oper přivedla Marii ke studiu historických podkladů. Tak především v roce 1878 shromažďovala podklady k Dimitriji.[30] Zájem o historii Marii vydržel, a když byla v lednu 1881 oslovena redaktorem Václavem Vlčkem, aby napsala pro *Osvětu* Bolzanův životopis k Bolzanovu jubileu stých narozenin, pustila se Marie do první své větší historické studie.

S trochou nadsázky by bylo možné označit Marii Červinkovou za první českou historičku. Důraz na historii v Palackého rodině není samozřejmě ničím nečekaným. Marie měla řadu příležitostí sledovat svého obdivovaného dědečka při práci na odborných historických statích. Při jejím intelektu, jazykových znalostech a erudici bylo logické, že k úkolu sepsat životopis přistoupila vědecky a použila

28 O důvodech lze opět jen spekulovat. Jisté je, že Marie v těchto letech navštěvovala ve Vídni známého gynekologa a profesora lékařské univerzity dr. Carla von Braun-Fernwald, viz např. situace z jara roku 1881 Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Zápisky I (1880–1884), Praha 2009, s. 137–138.

29 Zápisky z 9. srpna 1878.

30 O vzniku a uvedení opery Dimitrij viz Augustinová Božena, Marie Červinková-Riegrová, životopisný nástin, Praha 1897, s. 35–39.

postupy historiografie.[31] Marie nejdříve pečlivě shromáždila dostupný materiál, prostudovala Bolzanovu pozůstalost, kontaktovala Bolzanovy žáky a na základě této přípravy přistoupila k sepsání životopisu, který vycházel na pokračování v roce 1881.[32] Úspěch, který s touto studií sklidila, ji utvrdil v záměru věnovat se historické práci.

Na prvním místě to ovšem byl její zájem o historii její rodiny, který dostal na přelomu 70. a 80. let řadu impulzů.[33] Jedním z nich byla Mariina návštěva Palackého rodného kraje v září 1879, o níž si velmi podrobně zapsala své dojmy do Zápisků. Cílem cesty bylo slavnostní odhalení Palackého pomníku v Rožnově, ale pro Marii to byla vhodná příležitost vidět „reálie", ve kterých Palacký vyrůstal, a zároveň ji to podnítilo k hlubšímu zájmu o dědečkovu osobnost, především o Palackého dětství a mladá léta.[34] Před začátkem práce se obávala, zda nechce sepsat dědečkův životopis její bratr Bohuš. Ten ji ale ujistil, že to nemá v úmyslu pro nedostatek času.[35] A když ji v jejím úmyslu podpořil i otec, začala studovat Palackého písemnou pozůstalost a v podstatě shromažďovat materiál, který by jí umožnil napsat jeho životopis. Ten ovšem nenapsala, zbyla jen torza, ale zásadním příspěvkem, který určitým způsobem vypovídá o zamýšleném díle, bylo vydání Palackého vlastního životopisu s Mariinou biografickou úvodní poznámkou.[36] Do Zápisků si v roce 1884 zapsala: „*Četla jsem dědečkovu autobiografii, jak uchvacující duch vznešený vane z těch řádků! Jaký to byl velikán duševní, jaký čistě ideální člověk a jak malým cítí se člověk vedle něho, jak mizerná a bídná zdám se sobě a jak se mi zdá, že jsem nehodná popisovati něco tak vznešeného, jako jest můj velký nezapomenutelný děd! Pohled do duše takového muže jest zrcadlem, jež ukazuje nám naše neřesti a chyby duševní, a pohled takový má sílu očišťující.*"[37]

Dalším impulzem spadajícím do této doby byl zájem F. A. Šuberta o Riegrova biografická data. Šubert zamýšlel psát Riegrův životopis a Marie mu přislíbila vyhledat potřebné podklady. Prošla Riegrovy papíry včetně korespondence, zápisků apod., dále shromažďovala staré novinové zprávy a další dokumentaci. Z těchto materiálů vypisovala informace pro životopis. Tuto heuristickou práci pak plně využila ve svém nejrozsáhlejším publikovaném biografickém díle, jímž se stal životopis F. L. Riegra z roku 1889. Původně mělo jít o stručný životopis vydávaný u příležitosti Riegrových sedmdesátin. Marie si zřejmě netroufala napsat životopis sama, a také chtěla jako Riegrova dcera zůstat v pozadí, a proto požádala o pomoc rodinného přítele J. V. Jahna, pod jehož jménem nakonec Riegrův životopis dotažený k roku 1867 vyšel.[38] Další pokračování Riegrova životopisu již Marie také nezvládla. Po smrti své matky napsala a uveřejnila její životopis, především s ohledem na matčinu charitativní a sociální práci.[39] Posmrtně pak vyšel životopis její babičky,[40] stejně tak biografický článek *Domněnky a pravdy o J. Jungmannovi*, který otiskli v *Osvětě* v roce 1895.

Po opuštění politické taktiky nazývané „pasivní rezistence" a s návratem českých politiků do sněmovních lavic začala od roku 1879 pro Marii snad nejatraktivnější část jejího působení. Aktivně sledovala politické dění, pravidelně doprová-

31 Jak dokládají její deníkové záznamy, nebylo to pro ni vždy jednoduché. *„Večer jsem vyhledávala v dějinách starých, co tam je o Doubravce, dědeček mi půjčil Kosmase a polské kroniky, ale nerozuměla jsem tomu."* Zápisky, 3. dubna 1874.

32 Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Bernard Bolzano, Praha 1881.

33 Více k tématu Milan VOJÁČEK, Odkaz budoucím generacím. Literární obraz vlastní rodiny vytvořený Marií Červinkovou-Riegrovou a jejím chotěm Václavem Červinkou, in: Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století, Roztoky 2005, s. 209–216.

34 O cestách Marie Červinkové–Riegrové na Moravu viz Milan VOJÁČEK, Morava očima vnučky otce národa, in: Morava v době převratů a změn 1848–1918, Kroměříž 2018, s. 27–35.

35 Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Zápisky I (1880–1884), Praha 2009, s. 235.

36 Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Vlastní životopis Františka Palackého, Praha 1885.

37 Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Zápisky I (1880–1884), Praha 2009, s. 560.

38 Jiljí V. JAHN, F. L. Rieger. Obraz životopisný, Praha 1889. Podrobněji Milan VOJÁČEK, Literární mystifikace aneb jak také může vznikat životopis, in: Časopis národního muzea, řada historická, 2002/1–2, s. 98 –102.

39 Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie Riegrová rodem Palacká, její život a skutky, nákladem obce pražské, národní tiskárna a nakladatelstvo v Praze (1892).

40 Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Terezie Riegrová. Obrázek z Podkrkonoší, Praha 1897.

zela otce do sněmovny, kde naslouchala sněmovním jednáním a v kuloárech vedla diskuze s politiky a novináři. Tyto výlety do Prahy a do Vídně se pro Marii staly doslova posláním. Zároveň sledovala politické debaty ať doma, na návštěvách či při veřejných příležitostech. Někdy i velmi aktivně do těchto debat zasahovala. Vedle toho doslova vyslýchala otce ohledně politických jednání. Všechny rozhodující postřehy se snažila dokumentovat *pro futuro* ve svých Zápiskách.

V této souvislosti je naprosto výmluvná Mariina charakteristika, jak ji zapsal Karel Adámek: *„V létě 1885 jsem byl návštěvou v Malči. Kdo nepoznal dr. Riegra v tomto zátiší jeho, nepoznal ho vůbec. Na Malči byl dr. Rieger spokojeným českým zemanem, an netísněn politickými starostmi, byl králem na svém statku a poutal přímo kouzelně. Rád vypravoval o událostech minulých dob. Když jsem připomenul, jak důležitým jest pro dějiny našeho národa, aby také napsal své paměti, uznal toho potřebu, avšak odtušil, že na to nemá času. Paní Červinková připomněla, že k tomu svého otce marně pobádá a že jí ani nedovolí srovnati svou korespondenci. Otevřela na síni velkou almaru naplněnou dopisy a jinými spisy Riegrovými: „Tj. otcův archiv.“ Na to dr. Rieger: „A já v něm všechno najdu!“ Ukazoval mi koncepty důležitých politických projevů aj. V zahradě mi také ukazoval stolek, na němž psal deklaraci. Paní* Červinková-Riegrová při rozhovoru o časových otázkách politických ukázala důkladnou obeznalost, posuzovala je klidně a prozíravě… Při těchto rozhovorech bylo zřejmé, že má také *ve* věcech politických na dr. Riegra velký vliv.“[41]

Snad nejvýstižněji charakterizovala toto Mariino životní období Božena Augustinová: *„Za posledních deset let, hlavně však od r. 1886 do 1891, sledovala krok za krokem otce svého, zaznamenávajíc každé slovo jeho, každý čin, opisujíc spousty dopisů osobností, s nimiž dr. Riegrovi bylo jednati, dýchajíc takřka dechem otce svého, pokládajíc se za jeho pomocníka u věcech, k nimž se mu nedostávalo času.“*[42]

Tragický rok 1891 a filantropie

Rok 1891 byl jistě nejtragičtějším rokem Mariina života. Zemřela jí milovaná maminka, tatínek skončil po neúspěchu punktací s aktivní politikou. Tyto rány se projevily zhoršením Mariina zdravotního stavu.[43] Její hlavní dosavadní životní náplň – dokumentovat tatínkovu politickou činnost – byla znemožněna. Marie se rozhodla zásadně angažovat v oblasti filantropie, což mohla brát jako pokračování matčiny činnosti. Nebyla samozřejmě v tomto oboru žádným nováčkem. Naopak lze říci, že se této matčině životní náplni věnovala, vedle všech svých povinností, velmi systematicky. Mariinu činnost v sociální a charitativní oblasti lze sledovat jak na poli teoretickém (literárním), tak praktickém.

Marie v roce 1887 vydala studii „Ochrana chudé a opuštěné mládeže“. Zde využila poznatky, jež získala studiem evropské filantropické literatury (především francouzské), popsala vývoj chudinství a snah o řešení tohoto problému. Ve studii apelovala na skutky milosrdenství a na nutnost zmírňovat utrpení především jednáním každého jednotlivce. Červinková publikováním studie potvrdila, že je ve své době povolanou odbornicí na tuto tematiku, a proto byla svými současníky vyzývána k další činnosti v tomto směru. Nebyla by to ovšem Marie, kdyby své teoretické úvahy neuplatňovala také v konkrétní dobročinné práci. Hned po matčině smrti se na ni obrátil Komitét dam pro opatrovny městské, aby ji v její činnosti nahradila. Marie v této době pobývala již jen v Praze a to, jak uvádí Augustinová, kvůli své nemoci,[44] ale také proto, že se začala starat o svého otce, který již nebyl politicky tak vytížen, a zřejmě též kvůli definitivnímu rozchodu s manželem. Marie, sama těžce nemocná, navštěvovala desítky chudých rodin na Novém světě, na

41 Karel ADÁMEK, Památce Marie Červinkové-Riegrové, rukopis, Národní achiv (NA), fond Karel Adámek, s. 3–6.
42 Božena AUGUSTINOVÁ, Marie Červinková-Riegrová, životopisný nástin, Praha 1897, s. 62–63.
43 Velmi dojemně ibidem s. 70–74.
44 Ibidem s. 76 a opět s. 82.

Pohořelci a v opuštěných zákoutích Hradčan a Malé Strany. Augustinová líčí Marii, jak pronikala vlhkými chodbami podzemní plísní páchnoucími do všelijakých „bytů" a tam, sama na sebe nemyslíc, pomáhala radou a dary, seč jí síly a prostředky stačily.[45]

Další velmi významnou akcí Marie Červinkové-Riegrové bylo založení spolku pro podporu mladých dívek, samostatně pracujících mimo domov, který byl ustaven v dubnu 1893 pod názvem Záštita.[46] Tento dobročinný spolek začal od října 1893 provozovat „útulnu" pro 15 dívek, od února 1894 pak veřejnou prádelnu. Zřízení spolku, obstarávání subvencí a další organizační činnosti se Záštitou spojené zaměstnávaly Marii v posledních letech života ze všeho nejvíce.

Marie Červinková-Riegrová neprožila dlouhý život, zemřela sice náhle v důsledku embolie v lednu roku 1895, ale na následky dlouhodobé nemoci, která se výrazně zhoršila po smrti její matky a otcově odchodu z aktivní politiky v roce 1891. Marii bylo v době úmrtí 40 let a jistě patřila mezi výrazné osobnosti české společnosti své doby.

Palacký a jeho první vnučka

Jak jsme viděli, Palacký měl ke své vnučce od počátku vřelý vztah. Ačkoli ji postupně začal zastiňovat její mladší bratr Bohuš a následně našla konkurenci i v Libuši, byla to pořád nejstarší vnučka a Palackému svým způsobem nejbližší. Jak ale vzpomínala Bohuslava Hančová, Palacký příliš dětské duši nerozuměl: *„Vnoučátek svých si všímal sice se vší láskou dobrého dědečka, ale dětské mysli přizpůsobiti se neuměl; bral každé slovo doopravdy. A tak když vnuk jeho Bohuslav sestřičku svou Libuši škádlil slovy: „Já tě zabiju a upeku," zhrozil se toho ukrutenství a počal opravdově vnoučka svého kárati a šibenici mu vysvětlovati."*[47] Marie byla také jedinou vnučkou, které mohl Palacký požehnat k sňatku. Dědečka měla velmi ráda a zároveň si ho velice vážila a toužila po jeho uznání. Byl to on, komu věnovala své básně a kterému napsala 2. září 1870 z Malče v přání k svátku*: „Chci se zajisté k tomu přičiniti, bych nebyla zcela nehodnou té velké cti a radosti Vaší vnučkou býti a bych vždy těšiti se mohla tím blahým vědomím, že ráčíte býti spokojen s Vaší vděčnou, Vás vroucně ctící a milující vnučkou Marií Riegrovou."*[48] Marie si vždy do deníku poznamenala dary od dědečka, ať to byly knihy či zlatky.[49] Vždy komentovala události spojené s dědečkovými narozeninami, svátkem a Vánocemi.

V jejích dětských a dívčích denících se nachází řada zmínek o dědečkovi, které dokreslují portrét Palackého. Tak například v deníku z 26. září 1866: *„Večer vypravovalo se všelicos. Dědeček vypravoval o velikém zemětřesení, jež přestál v Komárně, jak je ve Valachii, přes vodu nosili a přes balvany v mořské bouři a v nemoci. Jak je v Itálii krásně, ale jak zase hrozné jsou tam hospody a jídlo."* V zápisech z konce října 1866 věnovala Marie prostor návštěvě císaře v Praze: *„Ráno jsme se učili, pak jsem psala, dědeček ozdobený řády mexickým a ruským sv. Vladimíra odešel do muzea, kamž* císař podívav se na *radnici... 28. října pro mne přišla Aninka* [Mikšová později Lauermannová], *povídala mi, že dostal dědeček řád. Doma mi ho ukázal, byl to řád II. třídy železné koruny. 30. října* dědeček šel k císaři *děkovati se za řády. Dne 2. listopadu v pátek, Den dušiček.... Pak jsme se koukali, jak Beseda dědečkovi pod oknem zpívala a jak mu pak p. Strakatý a Heller k řádu přáli."*

Marie si do deníku poznamenala také návrat Palackého a Riegra z pouti na Rus: *„Dne 19. června 1867. Po snídaní učila jsem se, pak jsem šla do zahrady, trhala bez na*

45 Božena AUGUSTINOVÁ, Marie Červinková-Riegrová, životopisný nástin, Praha 1897, s. 77
46 Ibidem s. 85.
47 Bohuslava HANČOVÁ, Palacký v domácnosti, in: Památník Františka Palackého, Praha 1898, s. 133.
48 ANM, František Palacký, k. 2., inv. č. 46.
49 *„Dne 13. února 1871 v neděli masopustní. Dobrý dědeček dal mi tento týden hezký nůž a první díl svého dějepisu, do nějž jsem se hned dala. ... 28. února úterý. Večer obyčejně chodívám k dědečkovi. Čtu dosti pilně jeho dějepis. ... 5. března dostala jsem od dědečka dva sešity jeho Radhoště."*

sušení, tu hrrrr letím, páni naši přijeli šťastně, jenomže se dědečkovi ztratil kufr, je však naděje, že se najde. Já sotva jsem se z prvního leknutí a z první radosti vzpamatovala, donesla jsem dědečkovi 2 hezké kytice do pokoje… Dědeček ukazoval nám též obrázky, jež dostal od metropolity, a mně a Libuši dal, když jsme mu přály a daly dárky, každé dva penízky. Jeden platí 15 kopějek, t*j. asi 25 kr. Tatínek mi slíbil, že se budu učit rusky, až se doučím fyziku.*" Marie se také zajímala o dědečkův zdravotní stav: *„Dne 7. listopadu v pátek 1873 Jen Bože ochraň mé rodiče a dej zdraví dědečkovi, který měl dnes chudáček tak silný kašel. … 10. listopadu.* Dědeček nepřišel k večeři, lehl si, není mu dobře. Kéž by se mu brzo zlepšilo. Bůh dej!"

Poslední výraznou radostnou událostí, kterou Marie ve spojení s Palackým zaznamenala do deníku, byla oslava dokončení jeho *Dějin*. Marie se věnoval hostině na Palackého počest 23. dubna 1876 a také domácímu obědu, který připravila na 25. dubna. *„Oběd dopadl k úplné spokojenosti všech, tatínek zvláště si jej chválil. Jedli jsme pak velmi vzácnou věc, dort z hostiny dědečkovy v podobě veliké knihy skvostně vázané s nápisem ‚Dějiny české sepsal Fr. Palacký'. Kolem velmi krásné květiny."*

Květen 1876 byl pro celou rodinu zlomovým. Podívejme se na něj prostřednictvím Mariiných deníků. Už 9. května přišel na Maleč telegram od strýce Jana Palackého Marii Riegrové: *„Přijeď k otci, není dobře."*[50] Ještě 21. května Marie doufala, že dědeček bude v pořádku a nejpozději v červnu přijede na Maleč.[51] Pak vzaly události rychlý spád a Marie se k nim vrátila až 25. června, kdy si začala obšírně a podrobně zapisovat vše, co zažila v souvislosti s dědečkovým úmrtím a pohřbem.[52] Smutnou zprávu o Palackého úmrtí sdělil Marii Václav Červinka až druhý den ráno a společně (i s Libuší) jeli do Prahy. *„Jak jsme jeli – nebudu popisovat – mlčky – jen když jsme se napomínali, abysme tolik neplakali."* Marie chtěla být co nejdříve u dědečka, a proto ignorovali telegram, který je zastihl těsně před odjezdem, že mají přijet až další den v neděli.[53] Marie byla přítomna nočnímu balzamování Palackého a velmi těžce nesla, když dědečka odnesli na radnici, nicméně to brala jako jeho symbolické odevzdání národu, kterému byl také otcem.[54] Následující události a především velkolepý pohřeb chápala Marie jako hold národa a byla překvapena jeho rozsahem. *„Událost to opravdu znamenitá, nevídaná v dějinách lidstva, aby pohřeb tak skvělý, účastenství tak všeobecné proukazovalo se soukromníku, beze jmění, rodu chudého, spisovateli, který uzavřen v pokoji svém, tiše pracoval pro blaho národa – Událost to neobyčejná – když bez veškerých příprav a úmluv, bez vyzývání, beze všeho účinkování, spíše proti vůli vlády – tak náhle a skvěle vystrojila se slavnost národní! Tu v Čechách byl jen jeden hlas, jedna myšlenka – každý dobrovolně, z vlastního popudu, puzen úctou k muži šlechetnému, jejž národ slovně za otce svého provolal – každý sám se zúčastnil a přispěl – nikdo vás Čechové nevolal, ale Čechové přišli a nesli otce svého do hrobu! Snad dědeček náš drahý věděl a tušil o slávě té, o vroucí vděčnosti, v které jej chová národ jeho – a duch jeho, jméno jeho bude štítem a ochranou naší drahé vlasti na věky!"*

„Doprovázeli jsme dědečka k hrobu! Tu jsem teprve hojněji plakala, nežli v radnici, kdež jsem u mrtvoly plakat nemohla. Slíbila jsem na radnici Bohu slavně u mrtvoly dědečkovy, že chci býti hodnou děda svého. Pokud stačí síly mé, chci se přičiniti, abych dostála úkolu svého, plnila povinnosti své, prospívajíce jiným. Nikdy nebudu nečest dělati jemu. … Žal a radost střídaly se tak v duši naší. Žal nad ztrátou naší, neb jsem si vzpomínala

50 11. května 1876 si Marie poznamenala: *„Zprávy toho dne o dědečkovi byly podrobné a povážlivé. Opravdu dědeček byl v nebezpečí života – rozstonal se v neděli – a tu telegrafovali pro tatínka pod záminkou pohřbu Hankova. Strýček telegrafoval pro maminku proti vůli tatínkově, jenž chtěl mamince uspořit leknutí, však dobře učinil. Tetička obsluhovala sice dědečka dobře, ale maminka může u něho být celý den i v noci. Ubohý dědeček. Měl silný kašel, krátký dech – horečku – Hamerník měl strach. Zdá se, že to byl malý zápal plic."*

51 *„Přišly zprávy – dědečkovi je lépe – ale nebude moci přijet nežli v červnu – ze začátku neb v polovici."*

52 V zápiskách se dochoval záznam psaný od 25. 6. Marie také napsala stať o „dědečkově nemoci a smrti" z vypravování matky a dalších příbuzných. Její část byla publikována: Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Poslední chvíle Františka Palackého, in: Památník Františka Palackého, Praha 1898, s. 173–176.

53 *„Těšila jsem se, že strávím celou noc u dědečkovy mrtvoly."*

54 *„Políbili jsme dědečkovi ruce – a rozloučili se s ním. Nejhůře bylo, když víko přiklopovali. Sklesli jsme pak vedle maminky. Dědečka odnesli z domu – a bylo prázdno – teskno. Dědečka nesli, myslím, radní městští na radnici. To bylo pro nás jako pohřeb – nyní jej vzali rodině a odevzdali národu."*

živě na lásku a dobrotu dědečkovu – a radost nad smrtí spravedlivého. To účastenství tak slavné bylo nám útěchou velikou – viděli jsme, jak národ s láskou jej doprovází s námi a jak jméno jeho zapsáno mají nesmrtelně. … Ale líto bylo mi, že jsem dědečka málo užila – a vše, o co jsem přišla, čeho jsem zanedbala – vyčítala jsem si s bolestí nesmírnou. Nyní nedá se nic nahradit. Jen jedno mohu učinit – že se přičiním býti hodnou dědečka svého! A to byla ta hlavní myšl*enka, jež mne ovládala – cítila jsem povinnost, která pro mne vyplývala z blaha a štěstí nezaslouženého, jež mi popřál Bůh, abych se stala vnučkou tak slavného muže.*"

Jak je patrné, Marie se ve svých 22 letech rozhodla, že bude nadále žít tak, aby dělala čest památce svého dědečka. A jak jsme viděli už výše, začala se seriózně zabývat archivní a historickou prací. V jejím středu byl, vedle jejího otce F. L. Riegra, právě dědeček František Palacký. Dokladů k přípravám na napsání Palackého životopisu najdeme bezpočet v jejích Zápiskách. Ať jsou to záznamy o hledání Palackého písemností,[55] nebo záznamy rozhovorů s Palackého souputníky[56] či zaznamenání návštěvy ve vídeňském archivu.[57] Marie nakonec Palackého životopis nenapsala, ačkoli ji k tomu vybízel i Eduard Albert, jehož názoru si velmi cenila.[58] Zřejmě se k tak velkému a odpovědnému podniku nakonec neodhodlala i proto, že postihnout Palackého život v plné šíři bylo příliš složité. Nicméně Marie výrazně přispěla k pozdějšímu historickému bádání vydáním jeho autobiografie a také třeba článkem o Palackém před svatbou.[59]

55 *„… vstala časně ráno a ještě před snídaní prohlédla obě velké almary venku u schodů, v nichž špíny hrozně. Pak jsem přiměla otce k tomu, aby díval se, nemá-li ve svém sekretáři věcí dědečkových, a tu skutečně nalezena zvláště jeho Autobiografie k naší veliké radosti."* Záznam z 29. května 1882, Zápisky I, s. 280.

56 Např. Mariina návštěva u básníka Karla Egona Eberta v květnu 1882, Zápisky I, s. 278.

57 *„Z univerzity šla jsem do Státního archivu k archiváři dvornímu radovi Fiedlerovi kvůli korespondenci dědově. Starý pán ještě živý a svižný, hubené postavy, bystrých tmavých očí, přijal mě z počátku s jakous odměřeně chladnou zdvořilostí a ostře fixíroval. Za chvilku rozmluvy, když zvěděl, co si přeji, změnil se jeho způsob, s velikou ochotou nabízel se též poptati u jiných po listech dědových a odešel do jiné místnosti, aby se ‚Jeho Excelence' vyptal na adresu Hormayerovu. Přišel po chvíli s ním i Jeho Excelence, předseda Akademie věd Arneth. Arneth nabídl se, že sám dopíše do archivu v Mnichově, kdež Hormayer zemřel, nezůstala-li tam korespondence jeho a mezi ní listy dědovy. Stran korespondence Chmelovy radil, aby otec požádal ve sněmovně Mosera, preláta kláštera Sv. Florian ve Štýrsku, kdež Chmel byl klášterníkem. Po odchodu Arnethovu dal mi Fiedler ještě některé rady a zapsal si jména jednotlivých korespondentů."* Záznam z 6. března 1885, Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Zápisky II (1885–1886), Praha 2013, s. 67.

58 *„Pak jal se hovořiti o životopisu dědovu a k tomu mne animoval nejvíce. … Albert upozorňoval mne na mnohé momenty důležité pro vyličení dědova života. Myslil, že musím rozeznávati život zevní událostí jeho a vývoj vnitřního jeho života. Proto budu muset vniknouti do filozofie, kterou Palacký studoval a jakou si utvořil. Palacký i jako politik i jako dějepisec byl filozofem, jeho filozofie působila na jeho dějiny, na jeho soud o událostech, na jeho sloh. … Zmiňoval se též, že nesmím opomenouti jeho způsobů a obyčejů, vyličiti jej do všech podrobností, jaký byl v životě soukromém. Otevíral přede mnou perspektivu na dlouhou a velikou práci, soudil, že mi to vzroste až přespříliš. Životopis dědův a zápisky, jež píšu, i to, co z nich se mi vyvine (chtěl snad naznačit životopis otcův), mínil Albert, že mám dost toho pro úkol* životní…" Záznam z října 1887, Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Zápisky III (1887–1889), Praha 2022, s. 185.

59 Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Před sňatkem Palackého. Obrázek z r. 1827, in: Světozor 20, 1/1886, 11. 12. 1885, s. 11–14. Ke vzniku článku viz Zápisky II, s. 368–370.

SEZNAM LITERATURY:

Božena AUGUSTINOVÁ, *Marie Červinková-Riegrová, životopisný nástin*, Praha 1897.

Libuše BRÁFOVÁ-RIEGROVÁ, *Maleč za Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra,* Chrudim 1929.

Václav ČERVINKA, Vzpomínka na Palackého, in: Památník Františka Palackého, Praha 1898.

Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, *Zápisky I (1880–1884)*, Praha 2009.

Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, *Zápisky II (1885–1886)*, Praha 2013.

Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, *Zápisky III (1887–1889)*, Praha 2022.

Bohuslava HANČOVÁ, *Palacký v domácnosti, in: Památník Františka Palackého*, Praha 1898.

Jan HEIDLER (ed.), *Příspěvky k listáři Dra. Františka Ladislava Riegra*, 1. sv., Praha 1924.

Karel STLOUKAL (ed.), *Milostné dopisy F. L. Riegra a Marie Palacké*, Praha 1932.

Milan VOJÁČEK, *František Ladislav Rieger a velkostatek Maleč. Ekonomické zázemí politické činnosti vůdce národa,* Praha 2013.

Milan VOJÁČEK (ed.), *Na velkostatku F. L. Riegra, vůdce národa*. Edice Pamětní knihy Malče, Praha 2014.

Studie
CZ + ΣEN

Acta Musei Nationalis Pragae Historia 80/2026/3
DOI: 10.37520/amnph.2026.018

Pavel Máša

Od Palackého k Bráfovi. Nástupnictví v „první rodině národa“ jako soukromá a veřejná záležitost

Pavel Máša
Masarykův ústav a Archiv AV ČR
masa@mua.cas.cz

Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i., RVO:67985921.

From Palacký to Bráf. Succession in the ‘First Family of the Nation’ as a Private and Public Matter

Abstract: Czech political life in the second half of the 19th century was significantly influenced by a leading family, headed successively by František Palacký, František Ladislav Rieger, and Albín Bráf. These politicians represented different generations, had different personalities, and also differed in their approaches. Nevertheless, the public viewed their work as a unified whole, with these politicians complementing one another. This study attempts to illustrate the nature of the relationship among these men, the nature of their collaboration, and the private and public circumstances under which succession within this political dynasty took place. It also examines the role this family played in modern Czech history and the evolution of its public image.
Keywords: František Palacký, František Ladislav Rieger, Albín Bráf, politics, family, succession, memory, public image

Úvod

Dne 1. července roku 1912 panovala v Praze slavnostní nálada. Toho dne totiž mělo dojít k dlouho očekávanému odhalení pomníku „otce národa“ Františka Palackého na vltavském nábřeží. Ve shromáždění, které se při té příležitosti sešlo, bychom nalezli mnohé přední osobnosti českého politického a kulturního života. Scházely v něm však dvě osoby, kterým by jinak nepochybně náležela nejčestnější místa – vnučka českého historika Libuše Bráfová a její choť, v té době ministr orby předlitavské vlády, Albín Bráf. I běžný divák mohl tušit, že důvodem jejich nepřítomnosti byly Bráfovy vleklé zdravotní potíže, o kterých už nějakou dobu informoval tisk. Jen zasvěcení však věděli, že ministrův zdravotní stav byl mnohem vážnější. Přesto také oni byli překvapeni, když krátce po skončení slavnosti dorazila do Prahy zpráva, že Albín Bráf ve své vile v Roztokách právě zemřel.

Okolnost, že Bráf skonal ve chvíli, kdy byl odhalován pomník Františka Palackého, považovali současníci za nanejvýš symbolickou a upozorňovaly na ni téměř všechny noviny, které o ministrově smrti informovaly. Na stránkách tisku ale byly nacházeny také hlubší vazby mezi zesnulým politikem a někdejším „otcem národa“. Bráf, který podobně jako slavný historik pocházel z Moravy, avšak *„zdomácněl“* v Čechách,[1] byl označován za současnou *„hlavu Palackého rodiny“*[2] a za pokračovatele v díle svých příbuzných Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra. Zatímco dva posledně jmenovaní pracovali na kulturním a politickém

1 Jindřiška FLAJŠHANSOVÁ, Albín Bráf. Ženské listy 1. 8. 1912, č. 8, s. 1–2, zde s. 1.
2 J. GALLAS, Albín Bráf. Přehled 5. 7. 1912, s. 690–691, zde s. 690.

„probuzení“ národa, Bráf na jejich činnost navázal a jako jeden z posledních „obrozenců“ ji dovršil tím, že usiloval o hospodářské probuzení českého lidu.[3]

Zemědělské listy v Bráfově nekrologu v tomto smyslu uvedly: *„Z trojice Palacký, Rieger, Bráf jen první byl nazván otcem národa, v pravdě si ten titul zasloužili všichni tři, protože všichni národ milovali, proň pracovali a starali se. Jejich práce tak doplňovala se navzájem, jako by již napřed byl býval zhotoven plán od Palackého k Bráfovi. Žel, že Bráfovi nebylo dopřáno pracovati tak dlouho, jako Palackému a Riegrovi, ale okolnost, že při slabém zdraví dočkal se v práci nynějšího století, je nám znamením, že s ním nám začal nový věk, věk společné, intensivní hospodářské práce a tím bohdá i vítězství.“*[4]

Víceré noviny se tak v souvislosti s Bráfovým úmrtím dotkly zajímavého fenoménu. V českém veřejném životě po několik desetiletí působila skrze osoby Palackého, Riegra a Bráfa politická „dynastie“, která svým významem i délkou trvání neměla v tuzemských poměrech obdoby.[5] Pozoruhodné přitom je, že nástupnictví v tomto případě neprobíhalo v linii otec–syn, nýbrž přecházelo z tchána na zetě. Podobně jako si Rieger vzal Palackého dceru Marii, Bráf se oženil s Riegrovou dcerou Libuší. A stejně jako byl Rieger oporou a politickým dědicem Palackého, byl také Bráf Riegrovým pomocníkem a jeho faktickým nástupcem ve vedení Národní strany.[6]

Samozřejmě zde existovaly i rozdíly mezi třemi zmíněnými muži. Palacký, Rieger a Bráf se lišili co do povahy, vyrůstali a působili v rozdílném společenském a politickém kontextu, každý z nich byl politicky a hodnotově poněkud jinak založen a hrál odlišnou úlohu ve veřejném životě. Zatímco Palacký byl především historik a tvůrce šířeji pojatých idejí a konceptů, Rieger působil jako praktický politik a věhlasný rétor, který současně vyvíjel všestrannou organizační činnost, Bráf pak vystupoval jako vědec usilující o moderní pojetí politiky založené spíše na odborných a statistických znalostech než na charismatickém vůdcovství. Právě Bráfovi se ale nepodařilo, aby po vzoru svých dvou předchůdců stanul v čele „národa“, nebo alespoň české politiky, na rozdíl od nich však dosáhl ministerského postu, a to hned dvakrát (1909, 1911–1912).

Nehledě na tyto odlišnosti, v působení Palackého, Riegra a Bráfa mohl být skutečně spatřován prvek určité politické kontinuity a tradice.[7] Tato tři jména ztělesňovala několik desetiletí českého politického života i proměny, jimiž české národní společenství v této době procházelo. Tento jev se mohl zdát ještě výraznější právě po Bráfově úmrtí, které podle všeho uzavíralo působení této „národní dynastie“. Bráfův jediný potomek, syn Václav, zemřel v roce 1908 a tři mladí synové již zesnulého Bohuše Riegra, syna „vůdce národa“, tehdy nejevili zájem o účast na veřejném životě ani o rozvíjení tradice Palackého a Riegrovy rodiny.[8] Nebyl zde tudíž žádný pokračovatel slavného rodu, jenž by mohl od Bráfa převzít symbolickou „pochodeň“ a napsat novou kapitolu nejen do rodinné historie, ale také do české politiky.

Činnosti Palackého, Riegra a Bráfa už byla v české historické vědě věnována značná pozornost, tento příspěvek se proto zaměří na doposud spíše opomíjené téma. Jeho cílem bude prozkoumat právě nástupnictví v „první rodině národa“, a to jeho soukromou, ale i veřejnou rovinu. Představitelé Palackého a Riegrova rodu totiž po dlouhou dobu skutečně zaujímali čelní postavení v českém veřej-

3 Jindřiška FLAJŠHANSOVÁ, Albín Bráf. Ženské listy 1. 8. 1912, č. 8, s. 1–2, zde s. 1.

4 Ministr orby profesor Dr. Albín Bráf. Zemědělské listy 5. 7. 1912, s. 1–2, zde s. 2.

5 Příbuzenské poměry mezi aktivními politiky nebyly v této době nijak neobvyklé, nicméně právě ve zmíněných ohledech se jeví případ Palackého rodiny jako mimořádný, viz Jiří MALÍŘ, K typu honoračního politika: neformální osobní vazby a politická kariéra v 19. století, in: Pavel Marek (ed.), Osobnost v politické straně, Olomouc 2000, s. 11–32.

6 Po Riegrově smrti stanul v čele staročeské strany jeho dlouholetý spolupracovník Karel Mattuš, reálné vedení a organizaci strany na sebe ale vzal právě Bráf, viz Martin Kučera, Albín Bráf, reorganizace staročeské strany 1906 a její zánik, Český časopis historický, 1994, roč. 92, č. 4, s. 706–731, zde s. 709.

7 Např. Ministr orby dr. Bráf mrtev! Čech 2. 7. 1912, s. 1; JUDr. Albín Bráf. Obnova 12. 7. 1912, příloha, s. 1.

8 Na pasivitu svých synovců si v tomto ohledu stěžovala Libuše Bráfová, viz Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále jen LA PNP), fond (dále jen f.) Václav Červinka, L. Bráfová V. Červinkovi 14. 1. 1914.

ném životě a poměry v této rodině proto nemohly být ryze osobní záležitostí. Konkrétně se pokusím odpovědět na několik otázek, jejichž prostřednictvím lze tento fenomén uchopit. Předně mě bude zajímat, jaký byl osobní vztah mezi Palackým a Riegrem na jedné a Riegrem a Bráfem na druhé straně, jak vypadala jejich spolupráce a za jakých okolností k nástupnictví v rodině docházelo. Vedle toho budu sledovat, jak byl vzájemný poměr těchto tří mužů reflektován dobovou veřejností a jestli, popřípadě jak, probíhala jeho instrumentalizace v politickém životě. Nakonec se podívám také na to, jak Rieger a Bráf pečovali o památku a odkaz svého předchůdce v čele rodiny a jak sami přispívali k budování tradice svého rodu i jeho veřejného obrazu.

Výsledky bádání v těchto oblastech by mohly přispět k lepšímu poznání každodenního fungování i zázemí „první rodiny národa" a tím i důvodů, pro něž si její členové dokázali tak dlouho uchovat výrazný vliv na veřejné dění. Dále tak bude možné pochopit, co znamenala příslušnost k tomuto rodu pro jeho představitele, jejich působení i veřejný obraz a jaká pozitiva a negativa s sebou tento symbolický kapitál nesl. V neposlední řadě by studie mohla osvětlit pozici Palackého, Riegrovy a Bráfovy dynastie ve veřejném prostoru a ukázat, jak spolu bylo propojeno nástupnictví v této rodině s vedením národa a nakolik byl tento princip akceptován ze strany české veřejnosti a politické reprezentace.

Při takto pojatém výzkumu se lze do určité míry opřít o dosavadní literaturu. Existuje několik životopisů Palackého[9] a Riegra,[10] oproti tomu Bráf na svoji moderní biografii teprve čeká.[11] Autoři těchto děl se samozřejmě museli dotknout rovněž vztahů a spolupráce mezi Palackým, Riegrem a Bráfem, ovšem většinou se tak stalo pouze skrze dílčí poznámky a tomuto tématu nebyla věnována systematická pozornost. Málokdy byly v tomto případě využity také původní archivní prameny. Nejdále v tomto směru dospěl Jiří Štaif, který ve svém životopisu Palackého přinesl zajímavé poznámky k jeho součinnosti s Riegrem, ale také se zamyslel nad tím, jak na Palackého ideje navazoval Bráf svým hospodářským programem.[12]

Nepřekvapí proto, že doposud nejzajímavější příspěvek věnovaný vzájemnému poměru tří předních staročeských politiků představuje několik studií, jejichž autorem je právě Jiří Štaif.[13] V těchto textech však není pozornost věnována primárně osobnímu vztahu Palackého, Riegra a Bráfa, jejich rod je zde využit jako určitý modelový případ, na němž lze sledovat, jak vznikaly a v čase se proměňovaly české elity a jejich postoj k národní identitě nebo možnostem řešení české otázky v Rakousku. Pro lepší pochopení podobností a rozdílů mezi Palackým, Riegrem a Bráfem jsou tyto texty nezbytné. Vycházet budu rovněž ze studie Luboše Velka o soupeření mezi Riegrem a Janem Stanislavem Skrejšovským, v níž je tematizován rovněž Palackého vztah k Riegrovi i otázka nástupnictví v čele národa jako taková,[14] a ze své dřívější práce o F. L. Riegrovi, v níž jsem se na několika místech dotkl právě vztahu Palackého a Riegra, jejich vzájemné spolupráce nebo toho, jak Rieger pečoval o odkaz svého tchána.[15]

9 Václav CHALOUPECKÝ, Fr. Palacký, Praha 1912; Jiří KOŘALKA, František Palacký (1798–1876). Životopis, Praha 1998; Jiří ŠTAIF, František Palacký. Život, dílo, mýtus, Praha 2009.

10 Hugo TRAUB, Fr. L. Rieger, Praha [1923]; Robert SAK, Rieger. Konzervativec nebo liberál, Praha 2003.

11 Stručný Bráfův životopis napsal a v rámci edice jeho spisů uveřejnil Josef GRUBER, Dr. Albín Bráf, život a dílo, in: Albín Bráf, Život a dílo, díl V, Výbor statí z politiky a samosprávy, Praha 1924, s. 211–265. Jako určitá náhrada moderního životopisu může sloužit sborník příspěvků věnovaných Bráfovi a jeho činnosti, viz Antonie DOLEŽALOVÁ (ed.), Albín Bráf: politik, národohospodář a jeho doba, Praha 2013.

12 J. ŠTAIF, František Palacký, s. 303–304.

13 Jiří ŠTAIF, Palacký, Rieger, Bráf: vůdčí rodina v české národní elitě 19. století, Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny, 2002, roč. 4, č. 1, s. 34–46; Jiří ŠTAIF, Palacký, Rieger, Bráf aneb česká národní elita mezi prestiží, rodinou a majetkem, in: Pocta profesoru Zdeňku Jindrovi. K sedmdesátým narozeninám, Praha 2003, s. 103–115; Jiří Štaif, Palacký, Rieger, Bráf. Tři generace české národní elity mezi identitou a transnacionalitou, in: Viktor Pavlíček – Luboš Velek (eds.), Vůdce národa. František Ladislav Rieger a jeho místo v české politice, kultuře a vědě, Praha 2021, s. 41–61.

14 Luboš VELEK, Soupeření o post nejzdárnějšího syna národa českého, In: V. Pavlíček – L. Velek (eds.), Vůdce národa, s. 240–269.

15 Pavel MÁŠA, Živoucí pomník národa. František Ladislav Rieger jako tvůrce a objekt české historické paměti, Praha 2026.

Základní pramen, o který se bude předkládaná studie opírat, představuje vzájemná korespondence tří sledovaných mužů doplněná jejich dopisy s dalšími členy rodiny, jejich veřejnými projevy, publikovanými texty a vzpomínkami. Využity budou rovněž paměti, deníky a korespondence současníků (zmínit je zde třeba obsáhlé zápisky Riegrovy dcery Marie Červinkové-Riegrové a Palackého „každodeníčky"), dobový tisk a také některé prameny vizuální povahy, především oficiální a rodinné fotografie spojené s členy Palackého, Riegrova a Bráfova rodu.

Palacký a Rieger

Spolupráce Palackého a Riegra představuje pozoruhodný jev českých dějin. Muži, jejichž narození od sebe dělilo dvacet let, byli už svými současníky považováni za nerozlučnou dvojici, která několik desetiletí výrazně ovlivňovala český veřejný život. Jen obtížně bychom v českých poměrech hledali obdobu takovéto součinnosti a zároveň blízkého osobního vztahu mezi vůdčími politiky. Nabízela by se snad jen pozdější kooperace Tomáše Garrigua Masaryka a Edvarda Beneše, avšak v jejich případě scházelo spojení příbuzenským poutem. Právě rodinná vazba mezi Palackým a Riegrem přitom zásadně ovlivňovala jejich politické působení a také jejich veřejný obraz.

Nevíme jistě, kdy se Palacký s Riegrem poprvé setkali. Rieger později vzpomínal na to, že svého budoucího tchána poznal ještě jako student.[16] Skutečně už v roce 1837, tedy ve svých devatenácti letech, Rieger v dopise své matce vylíčil setkání se *„slavným českým historikem"* Palackým a některými dalšími vlastenci v Brně u novináře Jana Ohérala.[17] Palacký už tehdy představoval prominentní osobnost českého národního hnutí, ostatně pouhý rok před zmíněným setkáním s Riegrem vyšel první svazek jeho životního díla *Geschichte von Böhmen*. Rieger, kterého již od mládí fascinovaly české dějiny,[18] přitom se zájmem sledoval vydávání Palackého historických spisů.[19]

Rovněž Palacký si musel brzy povšimnout mladého vlastence ze Semil, ani ne tak díky jeho básnickým pokusům, ale především pro jeho organizační činnost v Praze. Rieger pomáhal pořádat první české bály, stal se významným představitelem Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách a také se angažoval při snaze postavit novou budovu pro české divadlo. Právě při založení Jednoty pro české divadlo v roce 1846 došlo k užší spolupráci Palackého a Riegra při přípravách statutu spolku.[20] O tom, že už tehdy se mezi oběma muži rozvinul přátelský poměr, svědčí živý zájem, který Palacký projevoval o Riegrovu cestu do Itálie, na niž se jeho mladší kolega vydal nedlouho po své promoci v roce 1847.[21] Palacký dokonce nabízel své manželce Terezii, která na začátku roku 1848 pobývala s jejich dětmi Janem a Marií v Nizze, že Rieger se u nich může zastavit cestou z Itálie a že by pak mohli společně cestovat dále do Francie.[22] Vypuknutí revoluce 1848 tyto plány zmařilo, nicméně právě při revolučním dění došlo k dalšímu sblížení Palackého a Riegra, kteří se stali jedněmi z nejvýraznějších reprezentantů české politiky nejenom v Praze, ale později také na říšském sněmu ve Vídni a v Kroměříži.

Po potlačení revoluce už můžeme sledovat trvalou a systematickou součinnost obou mužů, která se vedle politiky dotýkala také mnoha oblastí společenského a kulturního života, zmínit lze například vydávání *Slovníku naučného* nebo založení spolku Svatobor. Již na začátku 50. let tak Rieger a Palacký fungovali jako

16 Odhalení pomníku Frant. Palackému v král. městě Písku. Otavan 11. 9. 1886, s. 351–356, zde s. 354.
17 ANM, f. František Ladislav Rieger, karton (dále jen k.) 3, F. L. Rieger T. Riegrové 20. 8. 1837.
18 P. MÁŠA, Živoucí pomník národa, s. 47–71.
19 Jan HEIDLER – Josef ŠUSTA (eds.), Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra, díl I, Z let 1836–1871, Praha 1924, s. 10 a 18, F. L. Rieger K. Huškovi 29. 11. 1841 a F. L. Rieger V. Machačkovi říjen 1846.
20 J. ŠTAIF, František Palacký, s. 113–114.
21 Jiří KOŘALKA (ed.), Briefe an Therese. Korrespondenz von František Palacký mit seiner Braut und späteren Frau aus den Jahren 1826–1860, Dresden 2003, s. 364, 366, 375.
22 Tamtéž, s. 387.

blízcí spolupracovníci, přičemž jejich poměr byl ještě utužen Riegrovým sňatkem s Palackého dcerou Marií v roce 1853. Ačkoli námluvy nebyly úplně snadné,[23] Rieger si Mariino srdce nakonec získal, z čehož měl jeho nastávající tchán upřímnou radost. Právě v rodině své dcery a Riegra našel Palacký klidné zázemí, díky němuž se mohl věnovat veřejné, a hlavně vědecké činnosti.[24] Oba muži tak spolu žili následujících více než dvacet let doslova *„pod jednou střechou“*,[25] ať už v Praze v MacNevenově paláci nebo na Riegrově sídle v Malči, kde měl Palacký od roku 1863 zřízen svůj *„stálý byt“*.[26] Palacký s Riegrem si zůstali blízcí až do historikovy smrti v roce 1876. Právě Rieger s manželkou Marií o Palackého po jeho onemocnění pečovali a byli s ním také v okamžiku jeho skonu.[27]

O tom, jak vypadal vztah a spolupráce Palackého a Riegra, svědčí předně jejich vzájemná korespondence pokrývající roky 1849–1875.[28] Ta ovšem není tak početná, jak by bylo možné očekávat vzhledem k dlouholetému působení obou mužů. Důvodem je jednak to, že Palacký s Riegrem byli v častém osobním kontaktu, takže mnoho záležitostí mohli probírat a řešit ústně, jednak v tomto ohledu hrála důležitou zprostředkující roli Palackého dcera Marie, skrze niž si bylo možné vyměňovat informace. Především Rieger v pravidelně psaných listech manželce[29] referoval o své politické činnosti také z toho důvodu, aby o ní zpravil tchána. O intenzivním soužití Palackého a Riegra svědčí také historikovy „každodeníčky“, v nichž „otec národa“ zaznamenával nejen svoje vlastní aktivity, ale v nemenší míře také činnost a cesty svého zetě.[30]

V literatuře se běžně uvádí, že poměr Palackého a Riegra byl založen na vzájemné úctě a respektu a že se oba předáci české politiky vhodně doplňovali.[31] Bývá tím míněno, že zatímco Palacký byl spíše tvůrcem širších programových vizí a koncepcí, Rieger představoval hlavně praktického politika. Tato skutečnost se měla projevit mimo jiné v tom, že Palacký po obnovení ústavního režimu v Rakousku po roce 1860 přenechal Riegrovi každodenní vedení české politiky a sám se zabýval primárně svým vědeckým dílem.[32] Palacký dle vlastních slov skutečně hodlal *„ponenáhlu ztratiti se z politického jeviště, jakož i vůbec z veřejného života“* a věnovat většinu času, který mu ještě zbýval, bádání a sepisování *Dějin národu českého*.[33] Nehledě na toto předsevzetí se však i nadále účastnil mnoha politických jednání a očividně byl přesvědčen o tom, že má jako historik díky svým odborným znalostem i pochopení hlubších dějinných procesů dostatečnou kompetenci posoudit, jakou cestou by se měla česká politika ubírat.[34]

Při prosazování svých názorů Palacký navíc neváhal využívat svého mimořádného symbolického postavení, jemuž se v rámci českého národního společenství těšil. „Otec národa“ přitom vnímal poměrně negativně, jestliže mu bylo v politických otázkách odporováno. V takových případech se vyjadřoval značně autoritativně, což na vlastní kůži pocítili někteří čeští poslanci.[35] Nabízí se proto otázka,

23 Viz Karel STLOUKAL (ed.), Milostné dopisy Frant. Lad. Riegra a Marie Palacké, Praha 1932.
24 J. ŠTAIF, František Palacký, s. 218.
25 Odhalení pomníku Frant. Palackému v král. městě Písku. Otavan 11. 9. 1886, s. 351–356, zde s. 354.
26 Vojtěch Jaromír NOVÁČEK (ed.), Františka Palackého korrespondence a zápisky, díl I, Autobiografie a zápisky do roku 1863, Praha 1898, s. 240.
27 Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Poslední chvíle Fr. Palackého, in: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého, Praha 1898, s. 173–176.
28 Archiv Národního muzea v Praze (dále jen ANM), f. František Ladislav Rieger, k. 20; ANM, f. František Palacký, k. 3, inv. č. 109; ANM, f. Marie Riegrová, k. 3, inv. č. 60.
29 Viz ANM, f. František Ladislav Rieger, k. 4–6, dopisy F. L. Riegra manželce Marii.
30 Srov. František PALACKÝ, Každodeníčky a zápisky 1865–1876, Praha 2026. Na tomto místě bych rád poděkoval editorce Palackého zápisků Petře Harloff-Hejcmanové, která mi ještě před vydáním knihy poskytla vlastní rukopis ke studiu.
31 H. TRAUB, Fr. L. Rieger, s. 282. Už současníci se domnívali, že oba politici se vhodně doplňovali, viz Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Zápisky, díl I, Praha 2009, s. 594.
32 J. Štaif, František Palacký, s. 234; R. Sak, Rieger, s. 133.
33 Marie RYANTOVÁ (ed.), Korespondence Josefa Kalouska s českými historiky, díl II, Praha 2021, s. 364, F. Palacký J. Kalouskovi 22. 5. 1866.
34 Srov. Kamil ČINÁTL, Dějiny a vyprávění. Palackého Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa, Praha 2011, s. 48.
35 Karel MATTUŠ, Paměti, Praha 1921, s. 94; Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Zápisky, díl II, Praha 2013, s. 230.

jak fungovala součinnost mezi Palackým, který měl svou vyhraněnou představu o směřování české politiky, a Riegrem, jenž musel českou politickou reprezentaci prakticky vést. Právě v tomto ohledu se ukázal jako zásadní příbuzenský poměr obou mužů i způsob jejich soužití.

Pro Riegra představoval Palacký přinejmenším od revoluce 1848 prvořadou autoritu, a to v politickém i morálním smyslu slova. Zároveň si ale byl vědom toho, že historiograf Království českého má poměrně složitou povahu a že není úplně snadné se k němu přiblížit. Rieger se však postupně naučil se starším kolegou vycházet. V roce 1849 o Palackém napsal svému příteli Karlu Havlíčkovi: *„A věru, náš Palanda stojí předce vždy za deset jiných – Já toho muže mám vždy radši, čím déle ho znám, já říkávám, že je jako staré mělnické: na první okus trochu trpké – ale čisté, jasné, zdravé, zkrátka výborné.“*[36] Ještě deset let po Palackého smrti Rieger veřejně vzpomínal na to, že jeho tchán pro něj ztělesňoval určitý ideál a že ani dlouholetý intimní kontakt s ním na tom nic nezměnil: *„Pravil kdysi jeden francouzský spisovatel, že není žádný muž velký v očích svého sluhy neb komorníka. A ovšem; neboť komorník má vždy příležitost viděti muže toho – jak říkáme – v nedbalkách, pozorovati slabé stránky jeho i chybičky, které se každému na oči nedostanou. Já měl dlouho příležitost Palackého pozorovati a mohu s dobrým svědomím říci, že muž tento byl skutečně v mých očích velkým, že byl svrchovaně velkým a že jsem po celý čas svého s ním obcováním jej nepostihl na žádném skutku ba ani myšlence nešlechetné.“*[37]

Palacký byl i v kruhu Riegrovy rodiny vnímán jako mimořádný a úctyhodný člověk a současně patriarcha rodu, jehož osobnost a zvyky byly všeobecně respektovány.[38] To se projevovalo i v každodenním životě rodiny. Dochvilný Palacký například vyžadoval od všech svých blízkých, ale i od jejich případných hostů, aby se vždy dostavili včas ke společnému stolování.[39] Rieger uznával tchánovu autoritu nejen ve své domácnosti, ale rovněž ve sféře politiky. Na rozdíl od některých současníků, kteří nepovažovali „otce národa“ i přes jeho zásluhy na poli vědy a kultury za dobrého politika,[40] Rieger o jeho schopnostech v této oblasti nepochyboval.[41] Proto se s ním pravidelně radil o důležitých otázkách, v mnoha případech dal na jeho mínění,[42] případně se spoléhal na jeho úsudek, jestliže sám neměl dostatek informací.[43]

Palacký v některých případech uděloval svému zeti konkrétní pokyny, co by měl on nebo celá česká politická reprezentace v dané situaci učinit, přičemž někdy používal i poměrně autoritativní tón.[44] Rieger se pak opravdu snažil těmto *„žádostem“* vyhovět.[45] Většinou však Palacký Riegrovi pouze stanovil hranici, kterou podle jeho soudu nebylo možné překročit. Zároveň bylo v takových případech patrné, že svému zeti důvěřoval a ponechával mu volnost při rozhodování, jak přesně má být postupováno.[46] Ačkoli tedy Rieger většinou jednal samostatně, tchána o všem podstatném informoval a také jej seznamoval s obsahem své politické korespondence.[47] Proto se nezdá jako příliš pravděpodobné tvrzení Riegrovy dcery Libuše Bráfové, že její otec Palackému občas některé věci záměrně zatajil, protože se bál, že by je Palacký mohl neúmyslně prozradit nepovolaným lidem.[48] Naopak máme

36 Karel HAVLÍČEK, Korespondence, díl V, 1849–1851, Praha 2025, s. 137.
37 Odhalení pomníku Frant. Palackému v král. městě Písku. Otavan 11. 9. 1886, s. 351–356, zde s. 354.
38 J. KOŘALKA, František Palacký, s. 533.
39 V jednom případě musel Rieger rychle poslat dokonce i pro svého vzácného hosta hraběte Jana Harracha, aby se neopozdil k obědu a nebyly kvůli tomu *„mrzutosti“*, viz Jan KRČMÁŘ, Paměti, díl II, Skoro státníkem, díl III, Pelhřimov 2007, s. 354. Podle Palackého každodeníčků se tato událost odehrála snad v roce 1985, kdy byl Jan Harrach na návštěvě v Malči, viz F. PALACKÝ, Každodeníčky, s. 490.
40 Srov. Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Zápisky I, s. 594; Táž, Zápisky II, s. 298.
41 Hugo TRAUB (ed.), Řeči dr. Frant. Lad. Riegra, díl I, 1868–1878, Praha 1923, s. 251.
42 J. KOŘALKA, František Palacký, s. 280.
43 Například zda je jeho přítomnost v Praze nezbytná, viz ANM, f. František Palacký, k. 3, inv. č. 109, F. L. Rieger F. Palackému 6. 10. 1867.
44 ANM, f. Marie Riegrová, k. 3, inv. č. 60, F. Palacký F. L. Riegrovi 23. a 28. 7. 1861, 3. 10. 1872.
45 ANM, f. František Palacký, k. 3, inv. č. 109, F. L. Rieger F. Palackému 5. 10. 1872.
46 ANM, f. František Ladislav Rieger, k. 20, inv. č. 20/1, F. Palacký F. L. Riegrovi 17. 2. 1862.
47 Viz mnohá místa v Palackého každodeníčcích.
48 ANM, f. Libuše Bráfová, k. 31, inv. č. 903/II, Skrejšovský – Holeček – Rieger (koncept studie), s. 19.

doklady o tom, že Rieger Palackého zpravoval i o důvěrných záležitostech, přičemž jej otevřeně žádal, aby se o nich nikomu dalšímu nezmiňoval.[49]

Na základě dostupných pramenů a svědectví můžeme předpokládat, že Rieger při většině svých politických akcí opravdu postupoval v souladu s tchánem, nebo alespoň s jeho požehnáním. K dorozumění mezi oběma muži přispívalo, že se navzájem dobře znali, důvěřovali si a díky častému osobnímu kontaktu měli možnost svoje názory a pozice průběžně porovnávat a koordinovat. Například když spolu oba pobývali na Malči, pravidelně ráno diskutovali o nejnovějším veřejném dění, o kterém se psalo v novinách.[50] Také jejich vzájemná korespondence ukazuje, že Palacký i Rieger před tím druhým běžně analyzovali a hodnotili aktuální politickou situaci a možnosti české politiky.

Součinnost tchána a zetě mimoto usnadňovalo, že oba sdíleli základní programové principy české politiky (české státní právo, federalizace Rakouska) a shodovali se rovněž v otázce taktiky, prostřednictvím níž mělo být jejich prosazení dosaženo (pasivní opozice). Blízkost stanovisek v tomto ohledu vyplývala ze skutečnosti, že Palacký společně s Riegrem vytvořili mnoho textů, jejichž prostřednictvím byl český politický program definován. Rieger později svojí dceři vypravoval, jak takováto spolupráce vypadala: *„Palacký skoro nikdy neopravoval, co napsal, co jednou z jeho pera vyšlo, bylo jako ulité a hotové, ale dlouho věc ve své hlavě nosil a rovnal. On, otec, koncipoval mnohem rychleji, často, když se jednalo o to sepsati provolání, tehdy vyslovil Palacký, aby psali oba, každý zvlášť, a že to pak porovnají a složí dohromady. Avšak Rieger byl dříve hotov, a když s tím k Palackému přišel, tento tedy mínil: ‚E, tak nechme Vaše' – a tak se užilo provolání Riegrovo s některým přizpůsobením, jejž navrhoval Palacký."*[51]

Je pravda, že většinou byl autorem podobných programových dokumentů nebo klíčových politických manifestů právě Rieger, Palacký k nim ale přidával své poznámky, nebo s nimi alespoň vyjádřil souhlas. Většinou je také jako první podepsal, čímž se měla písemnostem dodat symbolická váha. Takto proběhl například vznik memoranda o českých požadavcích adresovaného Františku Josefovi I. v roce 1860, kdy Palacký pobývající v Nizze poslal Riegrovi plnou moc, aby pod dokument připojil také jeho podpis,[52] programu *Národních listů* uveřejněného 1. ledna 1861, který sepsal samotný Rieger, ale Palacký s ním byl *„srozuměn"*,[53] deklarace ze srpna 1868, která představovala vyhraněný projev českého státoprávního programu,[54] nebo protest českých poslanců proti anexi Alsaska a Lotrinska z 8. prosince 1870, který napsal Rieger s některými dalšími kolegy[55] a pod nímž se Palackého podpis opět nacházel na prvním místě.[56] Můžeme dodat, že Palacký s Riegrem si dávali vzájemně číst k připomínkování také svoje vlastní politické a odborné texty.[57]

Není proto překvapivé, že při takto soustavné a intenzivní spolupráci na sebe oba muži vzájemně působili. Kupříkladu Palacký původně zastával princip přirozeného práva a k historickému státnímu právu se přiklonil teprve postupně, a nikoli bez určitého zdráhání.[58] Rieger, který měl naopak některé výhrady k Palackého přirozenoprávnímu programu, později tvrdil, že Palacký změnil svůj postoj v této otázce také díky jeho vlivu.[59] Naopak Rieger byl v roce 1861 z taktických důvodů

49 Jan HEIDLER – Josef ŠUSTA (eds.), Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra, díl II, Z let 1872–1903, Praha 1926, s. 56, F. L. Rieger V. Gablerovi 26. 10. 1875.
50 Božena HANČOVÁ, Palacký v domácnosti, in: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého, s. 130–136, zde s. 130.
51 M. ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Zápisky II, s. 168–169.
52 LA PNP, f. František Palacký, plná moc udělená Riegrovi ve věci petice císaři, datovaná 7. června 1860.
53 J. HEIDLER – J. ŠUSTA (eds.), Příspěvky k listáři I, s. 139, F. L. Rieger V. Gablerovi 27. 12. 1860.
54 Srov. J. ŠTAIF, František Palacký, s. 257–258.
55 Ivan PFAFF, Francie a Čechy v Evropě národních států. Francouzská politika F. L. Riegra 1867–1878, Praha 2013, s. 148–150.
56 Viz originál dokumentu: ANM, f. František Ladislav Rieger, k. 109, Memorandum českých poslanců z roku 1870, nepaginováno.
57 Srov. F. PALACKÝ, Kaţdodeníčky, s. 126, 231, 312, 388.
58 Jan HEIDLER, Antonín Springer a česká politika v letech 1848–1850, Praha 1914, s. 94.
59 M. ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Zápisky II, s. 536.